

О. А. Чуваков

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права,
кримінального процесу і криміналістики ОНУ імені І. І. Мечникова*

**«НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»:
ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ПОНЯТТЯ**

Національна безпека, як і безпека в цілому, становить собою одну з основних, пріоритетних категорій соціально-політичної життєдіяльності сучасного українського суспільства, що знаходить своє вираження як у науково-теоретичних дослідженнях,

так і в практичній сфері державного управління, забезпечення інформаційної, економічної й екологічної безпеки, а також в інших сферах розвитку нашої держави. Такий стан речей багато в чому визначає існуючу об'єктивну дійсність, яка характеризується глобальним зростанням науково-технічного прогресу, стрімким розвитком гуманітарних і природничих наук, збільшенням політичної активності мас, що сприяє виникненню реальних загроз як внутрішній, так і зовнішній безпеці держави. Загострення різних суперечностей у масштабах світового співтовариства, створює людству достатню кількість політичних, соціальних, ідеологічних, економічних і екологічних криз, що безпосередньо відображається на крихкості й уразливості нашого буття. У таких умовах проблема створення ефективної системи у сфері охорони безпеки особистості, суспільства і держави є однією з найбільш пріоритетних у сучасній Україні.

У процесі історичного розвитку концепція національної безпеки у світі постійно змінюється. Якщо на кінець другої світової війни і у період так званої холодної війни, акцентувалася увага на забезпеченні обороноздатності, на нейтралізації зовнішнього ворога, то згодом стали визнавати, що складовою національної безпеки є місце держави в міжнародних економічних зв'язках, наявність ресурсів, демографічна ситуація тощо.

Водночас необхідно підкреслити, що національна безпека – це конкретно-історична категорія, розвиток і формування якої визначають політичні, духовно-ідеологічні, соціально-економічні й інші обставини. Тому формування змісту цього поняття перебуває в прямій залежності від національних інтересів держави, єдиної національної ідеї [1, с. 133], існуючої в суспільстві.

Як відомо, категорію «національна безпека» відносять до міждисциплінарних [2, 4] чи інтегративних понять [3, 108], що використовуються у досить широкому колі наук: юридичних, економічних, математичних і військових, у політології, теорії міжнародних відносин, конфліктології та в спеціальних оперативних дисциплінах [4, 84]. Зрозуміло, що цей перелік не є вичерпним. Відповідно, слід погодитись з тезою, що національна безпека України є багатогранним, багатоаспектним, системним явищем [5, 4].

В цьому контексті цікавим є судження В. А. Ліпкана, згідно з яким національна безпека – це не тільки стан захищеності національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, але і гарантованість створення комплексом заходів, у тому числі й силових, державних і недержавних інститутів сприятливих умов для їх прогресивного розвитку, джерел благополуччя народу. Причому сутність національної безпеки, на думку дослідника, виявляється у створенні сприятливих умов для реалізації національних інтересів, процвітання, могутності, всебічного розвитку України з метою максимального задоволення потреб і інтересів представників української нації відповідно до загально визнаних норм співіснування, що необхідні для їх самозбереження, самовідродження і самовдосконалення [6, с. 25].

Згідно з твердженням О. Г. Данільян національна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, людства в цілому від внутрішніх і зовнішніх загроз. Причому тут під життєво важливими інтересами треба розуміти сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування і можливості розвитку особистості, суспільства і держави [7, с. 9].

Тому, питання про зміст поняття «національна безпека» в цьому контексті є спірним. По-перше, яку безпеку слід мати на увазі: держави, суспільства, окремих осіб? По-друге, чи стосується національна безпека захисту прав та інтересів лише українського народу, його державних та громадських утворень і діячів, чи вона поширюється на захист прав та інтересів того, хто називається «народ України». Головний аргумент на користь цього підходу: без гарантії безпеки всіх націй, які проживають на території України, не може бути гарантована безпека українського народу.

Поняття «національна безпека» відображає зв'язок безпеки з нацією, тобто з «визначеною територіально-державною спільністю, заснованою на стійких соціально-політичних, економічних, культурних і інших зв'язках» [8, 30].

Отже, надані положення свідчать про те, що в науковій літературі відсутній єдиний підхід у частині визначення національної безпеки, а наявність серйозних розбіжностей у цій частині відо-

бражається на проблемі однакового розуміння такого явища. Таке положення існуючих речей багато в чому пояснюється тим, що національна безпека – це конкретно-історична категорія, що має власну структуру, розвиток і формування якої визначають політичні, духовно-ідеологічні, соціально-економічні й інші фактори. Тому формування змісту цього поняття перебуває в прямій залежності від національних інтересів держави, єдиної національної ідеї [9, с. 188], існуючої в суспільстві. При цьому слід зазначити, що змістом національної безпеки є корінні, основоположні інтереси забезпечення державності українського народу, його самобутнього розвитку, гідного існування в європейській і світовій цивілізації [10, с. 390].

Таким чином, визначення понятійного апарата, сутності національної безпеки України дозволяє визначити коло суспільних відносин, суспільних інтересів, що можуть бути узяті під охорону діючим кримінальним законодавством України.

Література

1. Чуваков О. А. Деякі питання щодо тлумачення «національної безпеки»: матеріали 69-ї наук. конф. проф.-викл. складу ОНУ (м. Одеса, 26–28 листоп. 2014 р.). Одеса, 2014. С. 133–135.

2. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: Теорія і практика: автореф. дис. ... док. наук: 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» Київ, 2004. 40 с.

3. Ліпкан В. А. Основи права національної безпеки. *Право України*. 2009. № 1. С. 108–116.

4. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України. Київ : Інтертехнологія, 2008. 496 с.

5. Чуйко З. Д. Конституційні основи національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юр. наук.: 12.00.02 «Конституційне право». Харків, 2008. 18 с.

6. Ліпкан В. А., Діордіца І. В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: навч. посіб. Київ: Вид-во КНТ, 2007. 292 с.

7. Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: навч. посіб. Харків: Фоліо, 2002. 285 с.

8. Чуваков О. А. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії і практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2017. 362 с.

9. Чуваков О. А. Теоретичні аспекти визначення поняття «національна безпека». *Európska tradícia v medzinárodnom práve: uplatňovanie ľudských ráv*: medzinárodná vedecká konferencia (Bratislava, Slovenská Republika, 6–7 máj 2016 r.). Bratislava, 2016. S. 188–191.

10. Чуваков О. А. Основи національної безпеки як об'єкт кримінально-правової охорони. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн*: матеріали міжнар. наук.-практ конф. (м. Харків, 13–14 жовт. 2011 р.). Харків: Право, 2011. С. 387–391.